

ÁLLAMI KÖZÖSSÉG ÉS NÉPKÖZÖSSÉG

KÉT ÉRDEKES TANULMÁNY, mely a Magyar Szemle múlt számában jelent meg,¹ reáirányította a figyelmet arra az újabban mindinkább terjedő elméletre, amely megkülönböztetést tesz egyfelől az állami közösség (Staatsgemeinschaft) és másfelől a nép. közösség (Volksgemeinschaft) fogalmi között. Ez elmélet szerint az állami közösségbe tartoznának valamely állam összes polgárai, akkor is, ha közöttük különböző leszármazású, fajú vagy anyanyelvű csoportok léteznek. Viszont a népközösségbe tartoznának mindazok, akik egy és ugyanazon fajhoz tartoznak, egy és ugyanazon nyelven beszélnek és ennek révén egy és ugyanazon kultúra részesei, akkor is, ha azok különböző államokban elszórtan élnek. Eszerint tehát a magyar állami közösségbe tartoznának ez ország összes polgárai, — a magyar anyanyelvűek éppen úgy, mint a német, tót vagy román nyelvi kisebbségek. Viszont a magyar népközösségbe tartoznának a magyar fajú és anyanyelvű magyar állampolgárok — tehát a német, tót vagy román kisebbségek kizárásával — és a Csehszlovákország, Románia, Jugoszlávia és Ausztria területén vagy egyebütt élő magyarok. A német állami közösségbe tartoznának az összes német állampolgárok, tekintet nélkül anyanyelvükre, a német népközösséghez viszont az összes németek, úgy hogy ki volnának belőlük zárva azok a német állampolgárok, akik esetleg nem német anyanyelvűek, viszont beléje tartoznának azok a németek, akik a Németbirodalmon kívül — tehát Ausztriában, Svájcban, Elzászban, Magyarországon és egyebütt élnek. Az állami közösség politikai fogalom, a közösség tagjai feltétlen hűséggel tartoznak államukkal szemben, de ennek az államnak nem szabad megakadályoznia az esetleges nyelvi kisebbségek önálló kulturális fejlődését. A népközösség kulturális természetű és nem kívánhat tagjaitól semmit, ami azokat állampolgári kötelességeikkel ellentétbe hozhatná. Ez az új elmélet főleg a kisebbségi kérdéssel kapcsolatban domborodott ki: A kisebbségi jogok egyes szószólói karolták azt fel és a kisebbségi kongresszusok határozataiban nyert világos formulázást.²

¹ V. ö. Isbert O. A.: A magyarországi németiség birodalmi német szempontból és Mályusz Elemér: Az új német nacionalizmus történetírása, Magyar Szemle f. évi júliusi száma.

² Az elméletet a „Nation und Staat“ címen megjelenő havi folyóirat, amely a kisebbségi kongresszusok idevágó határozatait is közli, több ízben fejtette ki, így kivált az 1932. évi áprilisi számában, amely külön ennek a kérdésnek („Die überstaatliche Volksgemeinschaft“) van szentelve és amelyben a kisebbségi mozgalom legkiválóbb vezetői (Hasselblatt, Wilfan, Ammende, Üxküll-Gyllenband) tárgyalják a kérdést. Ugyanennek a folyóiratnak egyik régebbi számában (1927 szeptember) a kisebbségi törekvések egy más kiváló előharcosa, Schiemann, közölt érdekes fejtegetéseket a kérdéstről: „Volksgemeinschaft und Staatsgemeinschaft“ című cikkében,

A „népközösség“ gondolatát legjobban a német tudomány és a német publicisztika igyekszik rendszerré kialakítani. Erősen hangsúlyozzák német részről, hogy egészen új felfogásról van szó. Ezt fejt ki Isbert is, a Magyar Szemle utolsó számában megjelent cikkében. Szerinte a német népközösség elismertetésére irányuló törekvések lényegben különböznek a régebbi „alldeutsch“ törekvésektől. Az „alldeutsch“ mozgalom szerinte „hatalomra törekvő csoportok politikai jelszava“ volt, míg „az össznémet népgondolat... csupán a különböző német népcsoportok határozatlan élménye“. A megkülönböztetésnek tagadhatatlanul van bizonyos alapja. Az „alldeutsch“ mozgalom valóban politikai mozgalom volt, amely a német nemzeti öntudat megerősítését, Németországnak a nemzetközi életben való határozottabb fellépését, a németiség gyarmati terjeszkedését és a külföldön élő német kisebbségek támogatását tűzte ki céljául. Az össznémet népgondolat hívei ezzel szemben erősen kidomborítják mozgalmuknak minden politikától mentes, kizárólag kulturális jellegét, nem foglalkoznak a koloniális terjeszkedés kérdésével, viszont ők is fejleszteni akarják az egységes kultúrájú németiséghez való tartozás öntudatát és ők is törekvesznek a külföldön élő német kisebbségek támogatására és megerősítésére. De ha a régebbi és az újabb mozgalom közt fennálló különbségeket koncedáljuk is, mégsem lehet szemet húnyni afelett sem, hogy a két mozgalom között sok rokonvonás is van. Ami különösen a külföldi németiség istápolását illeti, alig lehet a két mozgalom között lényeges különbséget találni, mert hiszen a régi „alldeutsch“ mozgalom sem iparkodott sohasem—és nem is iparkodhatott — arra, hogy az összes, különböző államokban elszórtan élő németeket egy és ugyanazon állam határain belül egyesítse. Az újabb elmélet csak finomultabb, tapintatosabb, átgondoltabb és simább, a realitásokkal jobban számoló kiadása a régi törekvésnek. A két mozgalom úgy aránylik egymáshoz, mint a XIX. század pánszláv törekvései, amelyek kifejezetten politikai célzatúak voltak, a huszadik század elején kifejlődött neoszlavizmushoz, amelynek apostolai kijelentették, hogy Oroszország lemond az összes szláv nemzetek feletti uralomra való törekvéséről és csak szövetségre akar lépni az összes szláv nemzetekkel, amely szövetség azonban nem politikai, de kulturális, gazdasági és szellemi célokat fog követni. Végeredményben azonban kiderült, ez a neoszlavizmus csak új kifejezés volt a régi pánszláv mozgalmak megjelölésére, ártatlanabbnak látszó, de éppen ezért még veszedelmesebb köntös a régebben brutális nyersségben hirdetett offenzív tendenciák leplezésére. Nem akarom állítani, hogy a szlávság és a németiség körében mutatkozó ezen törekvések teljesen azonosak volnának, de mindenesetre az „össznémet népgondolat“ is sok tekintetben egyezik a régi „alldeutsch“ gondolattal. Semmiesetre nem áll vele ellentétben és ahol eltér tőle, ez az eltérés inkább csak abban áll, hogy a régi törekvések új, simább alakban lépnek fel.

Magyar szempontból a „népközösség“ elmélete rendkívül nagy jelentőségű. Magyarország a kisebbségi kérdésben kétféleképp van érdekelve — aktív és passzív irányban. Azokban a vonatkozásokban, amelyekben Magyarországnak a kisebbségi kérdésben aktív szerepe

van, amennyiben arra törekszik, hogy a magyarságtól területileg elszakított magyarok megőrizhessék magyar jellegüket, az új elmélet rendkívül rokonszenvesnek tűnik fel. Viszont azokban a vonatkozásokban, amelyekben a kisebbségi mozgalmakban passzív irányban vagyunk érdekelve, amennyiben mások a Magyarországon élő nyelvi kisebbségek faji jellegének megőrzését követelik a magyar politikától, az új törekvésekkel szemben bizonyos óvatosságra és tartózkodásra lesz szükség. Ezek az ellentétes érdekek, amelyekkel nekünk ezekben a vonatkozásokban számolnunk kell, talán különösen alkalmassá teszik éppen a magyar szemlélet arra, hogy tárgyilagosan és elfogulatlanul szóljon hozzá a „népközösség“ fogalmához és annak helyes elhatárolásához, — de talán különösen szükségessé is teszik azt, hogy megtaláljuk azt a helyes álláspontot, amelyet az új elmélettel szemben el kell foglalnunk.

Az állami közösség gondolata bővebb körülírást nem igényel. Az államok történeti adottságok, amelyek a történeti erők mérkőzése útján jönnek létre. Ebben az erőmérkőzésben bizonyos elvek és elméletek szerepet játszhatnak, — és az elmúlt száz évben különösen a nemzetiségi elv volt az, amelynek ezen a téren nagy szerep jutott, — de ezek az elvek sohasem doktrinair úton érvényesültek, hanem mindig csak a mögójük sorakozó erők mérkőzése útján. Nem lehet vitás — és ezt nem vitatják a népközösség gondolatának hívei sem, — hogy mindazok, akik egy állam határain belül mint annak polgárai élnek, feltétlen hűségre kötelesek azon állammal szemben, amelyhez tartoznak. Nincsen olyan állam, amely ezt törvényeiben is feltétlenül meg nem követelné polgáraitól. Ha egyes emberek vagy népcsoportok olyan törekvéseket mutatnának, amelyek az állam iránti hűséggel nem fémek össze, akkor ezeket a törekvéseket forradalmi jellegűeknek kell tekinteni. Forradalmárok mindig lesznek és az is előfordult — és bizonyára a jövőben is elő fog fordulni, — hogy az események utólag bizonyos forradalmi törekvéseket igazolnak, — de ez nem változtat semmit azon, hogy mindenki, aki nem akar forradalmi álláspontra helyezkedni, feltétlen hűséggel tartozik saját államának. Ebből folyik az állampolgároknak az a kötelessége is, hogy az összes kérdésekhez kizárólagosan saját államuknak érdekei szemszögéből foglaljanak állást, nem pedig valamely idegen állam politikai érdekeinek szemszögéből.

Nehezebb körülhatárolni a „népközösség“ fogalmát, ha azt úgy tekintjük, hogy ez a közösség magába foglalja az adott államhatárokra való tekintet nélkül mindazokat a népeket, népcsoportokat és egyéb elemeket, amelyek ugyanahhoz a fajhoz tartoznak, ugyanazt a nyelvet beszélik és ezért kulturális tekintetben bizonyos mértékben összetartoznak.

Mindenekelőtt feleletet kell keresnünk arra, hogy mennyiben léteznek valójában azok a tényezők, amelyekből a népközösség adódna? Ez a közösség elsősorban a nyelv közösségében áll. Bizonyos, hogy egy meghatározott nyelv ismerete ama kisebbségi népcsoportok előtt, amelyek ezt a nyelvet uralják, megnyitja annak lehetőségét, hogy az illető csoport tagjai minden nehézség nélkül birtokába kerülhessenek mindazoknak a kulturális javaknak, amelyek a földkerekség bármely pontján ugyanezen a nyelven kitermelődnek, amint viszont az is, aki

ezen a nyelven mint valamely nemzeti kisebbség tagja bárhol valamilyen kulturális tekintetben értékes művet produkálj az illető nyelvet beszélő összes népek és népcsoportok kulturális birtokállományát növeli. Ha tehát pl. egy Csehszlovákiában vagy Romániában élő magyarok polgár kiváló költővé fejlődik; munkái természetesen az egész magyarság kulturális javait gyarapítanak. Ugyanilyen módon egy a magyarországi vagy az amerikai németsegből kikerülő jelentékeny német költő munkái automatikusan gazdagítanak a német irodalmat. Viszont minden jelentékeny magyar irodalmi alkotás, amely a mi határainkon belül napvilágot lát, szaporítja azokat a kulturális értékeket, amelyek a magyarul beszélő összes egyének számára minden további nehézség nélkül azonnal hozzáférhetők. Ez a nyelvi közösség tényleg létezik és könnyen elhatárolható fogalom. A közös nyelven alapuló közös kulturális birtokállomány azután természetesen bizonyos kulturális közösséget is teremt. Ez a kulturális közösség annál szembetűnőbb, minél inkább párosul a valamely külföldi államban otthonos nyelv ismerete a hazai nyelvnek nemismerésével vagy fogyatékos ismeretével. De azért a közös nyelvből folyó kulturális közösséget mégis csak bizonyos fenntartásokkal lehet elfogadni. Mindenekelőtt a kisebb kulturális igényekkel bíró tömegek szempontjából a valamely nyelvben kitermelődött nagy kulturális teljesítmények meglehetősen közömbösek, azok rájuk amúgysem hatnak ki és saját kulturális birtokállományukban nem szerepelnek. Azután az egyes népcsoportok kulturális fejlődésére igen lényeges befolyást gyakorolnak olyan tényezők is, amelyek a nyelvtől függetlenül érvényesülnek, elsősorban a környezet, amelyben ezek a népcsoportok élnek.¹ Ennél fogva nem lehet állítani, hogy pl. a tolnamegyei sváb és a keletporoszországi német paraszt kultúrája azonos, sőt talán több lesz a két kultúra között az eltérés, mint a hasonlatosság. Azután tekintetbe veendő az is, hogy a kultúrához olyan elemek is tartoznak, amelyek a nyelvtől függetlenek és ahol ezért az a bizonyos kulturális közösség egyáltalában nem vagy csak jelentéktelenül érvényesül. Ha egy Romániában élő magyar ember vagy egy Amerikában élő német ember valamilyen korszakalkotó technikai találmányt tesz, melyik nemzet mondhatja azt a magáénak: az-e, amelyik vérrokonjának tekinti a feltalálót, vagy az, amelyik területén ez működött? Talán leghelyesebb azt mondani, hogy mindkét nemzet sajátjának mondhatja a találmányt, amint pl. valamely gyümölcs jósága a fától függ, amelyen nőtt, de az égaljtól is, amely alatt megérett. Liszt Ferenc zenei alkotását teljes joggal lehet úgy a magyar, mint a német zenei birtokállományhoz számítani. A kulturális közösség fogalma tehát nem határolható el olyan könnyen,

¹ Ezt elismeri Schiemann kiváló német kisebbségi politikus is, amikor már említett cikkében a következőket írja: „Wo Völker seit Jahrzehnten nebeneinander und untereinander gelebt haben, da bildet sich neben der nationalen Kultur auch noch ein Stück gemeinsamer Kultur heraus, da entstehen gemeinsame Sitten, eine gemeinsame Geschichte und ein Zusammengehörigkeitsgefühl, das durchaus nicht in Widerspruch steht zu traditioneller Feindschaft und alten Kämpfen. Wenn die Letten oder Esten plötzlich ganz auf die Berührung mit den Deutschbalten verzichten müssten, würde ihnen in ihrem nationalen Leben etwas fehlen. Und umgekehrt: die besonderen Stammeseigentümlichkeiten der Deutschbalten sind ohne ein Zusammenleben mit den Letten und Esten nicht denkbar“.

mint a nyelvi közösség fogalma és azért alkalmazásában nagyobb óvatosságra van szükség.

Még inkább áll ez akkor, ha a népközösség ismervei közé a közös fajt vagy leszármazást akarnék besorozni. A közös leszármazás kivált a vegyes népességű vidékeken, tehát éppen ott, ahol ezeknek a fogalmi meghatározásoknak gyakorlati jelentőségük van, gyakran nem egyéb, mint nehezen bizonyítható feltevés. Igen sok családban vérkeveredések álltak be és igen érdekes jelenség, hogy pl. Csehországban német-hangzású családi névvel bíró, tehát legalább részben kétségkívül német származású politikusok miként képviselték a legtűrelmetlenebbül és legegyszerűbben a sovíniszta cseh álláspontot, míg csehnevű férfiak a német mozgalmak élén fejtettek ki működést. Nem lehet ugyan tagadni, hogy a közös leszármazásból bizonyos közös jellemvonások adódhatnak, amelyekről fel lehet tömi, hogy azok bizonyos közösségi érzést fakasztanak. Ahol azonban a nyelvi közösség valamely okból megszűnt, ott dacára a közös leszármazásnak és a hasonló jellemvonásoknak a közösségi érzés is megszűnik és annak helyében közösségi érzés keletkezik azokkal, akik ugyanazt a nyelvet beszélik. így pl. a régi Erdélyben volt egy tiszta magyar községünk: Torockó, amelyet évszázadokkal ezelőtt Stájerországból bevándorolt német bányászok alapítottak. A község lakói sokat megtartottak a régi hazájukból magukkal hozott birtokállományból, ami házaik külön építési módjában, a falu egész elrendezésében stb. világosan meglátszik, de a helység lakosságának jellemvonásai is merőben különböznek a környék egyéb falvainak lakosságától. Lehetne-e azért azt állítani, hogy a torockóiak, akik ma már teljesen elvesztették régi német anyanyelvüket, valamely német népközösséghez tartoznának? Bizonyára nem, dacára annak, hogy kultúrájukban sok a német eredetű dem és leszármazásuk is német. Ebből az következik, hogy annak a közösségnek lényege, amdyet népközösségnek neveznek, mégis csak a nyelv közössége. A közös nydv tényleges adottság, amdy az egyesek akaratától, hajlamaitól és érzéstdtől messzemenőleg független. Az ebből adódó közösség azután kimélyülhet olyan demekkel, amelyek a közös kultúrából, közös leszármazásból és közös jellemvonásokból erednek. Ezek ez elemek azonban egymagukban véve, — nydvközösség nélkül — sohasem alkothatnak közösséget. Annyira nem, hogy még ha ezek az elemek fennforognak is, de a nydv közössége nem áll fenn vagy megszűnt, népközösségről beszélni sem lehet.

A mondottaknál fogva nem lehet tagadni, hogy léteznek olyan tényezők, amdyekre a népközösségről való elméletet alapítani lehet. Ki tagadhatná, hogy a Magyarországon egyfdől és a szomszédországokban másfdől élő magyarság között ma is fennáll bizonyos közösség, amely abban áll, hogy nydvük egy és ugyanaz, kulturális és szellemi táplálékuk forrásai nagyjában azonosak, származásuk és faji jellegük ugyanaz, hosszú közös hagyományaik vannak és érzésbdi kapcsolatok is fennállanak közöttük. Mennyiben mondhatjuk tehát azt, hogy ez a különböző országokban élő magyarság „népközösséget“ alkot? A németiség az anyaországban és pl. Svájcban azonos nyelvet beszél, kultúrájuknak azonos forrásai vannak, faji jellegük hasonlít egyes

németországi néprészek faji jellegéhez, történeti hagyományaik azonban különváltak és a közöttük fennálló érzelmi kapcsolatok lazábbak. Ugyanez áll a magyarországi németekről is. Mondhatjuk-e, hogy ez a németiség egységes „népközösséget“ alkot és ha igen, hol vannak annak határai?

A feleletet erre a kérdésre megtaláljuk, ha szem előtt tartjuk, hogy nem pusztán nyelvi közösségek állanak fenn a különböző államok egyes népcsoportjai között, hanem igen sok másfajta közösség is. A katolikusok a különböző országokban bizonyos közösségi érzéssel vannak egybekapcsolva, — a protestánsokról ugyanez áll. Az egyes foglalkozási ágak: munkások, földművelők stb. a különböző országokban bizonyos közösséget éreznek egymással, s újabban vannak kísérletek a középosztály érdekközösségének öntudatra hozatalára is. Egyes tudományok művelői, egyes gazdasági érdekek képviselői között számtalan közösség létezik és a gombamódra szaporodó nemzetközi kongresszusok mutatják, hogy ezek a közösségi érzések állandóan terjednek az élet minden terén. A népközösség elméletének hirdetői azt mondják, hogy ezeknél a közösségeknél sokkal fontosabb az, amelyet ők hirdetnek, mert a nemzeti érzés erősebb mindazoknál a más érzeseknél és érdekeknél, amelyek a különböző országokban elszórt hasonlótörékű népcsoportok között fennállanak és mert továbbá a népközösség bizonyos egymással rokonságban élő népcsoportoknak nem egyes, de összes életmegnyilvánulásaira kiterjed. Van is valami igazság abban, hogy ezt a népközösséget nem lehet egy kalap alá vonni azzal a közösséggel, amely p. 0. a világ bor- és szesztermelői között áll fenn a prohibíció elleni küzdelemben. De azért mégsem egészen helytállóak azok az érvek, amelyekkel az elmélet képviselői a népközösséget, amely a kifejtettek alapján lényegében véve és elsősorban nyelvi közösség, ki akarják emelni a többi közösségek sorából. Igen jelentékeny népcsoportoknál a vallási érzés vagy a foglalkozási körrel járó gazdasági érdek sokkal erősebben ható tényező, mint az, amely a nyelvi és kulturális közösségből indul ki. És az sem áll, hogy ez az utóbbi közösség az egyes népcsoportok összes életnyilvánulásaira kiterjedne, mert az egyik ország katolikus és a másik protestáns polgára közt, az egyiknek munkás, a másiknak földműves lakója között igen nagy ellentétek állhatnak fenn. Ha a nyelvi közösséget nem tekintjük egyébnek, mint egyikét azoknak a természetes adottságoknak, amelyek a különböző országokban élő különböző népcsoportok között egyik-másik vonatkozásban közösséget létesítenek, és ha az ilyen szűk keretek között felfogott közösségnek adjuk a népközösség nevét, ez ellen kifogást nem lehetne támasztani. Valóban azonban a népközösség fogalmát tágabban szokták értelmezni.

Már maga az a név, amellyel a népközösség hívei elgondolásukat meg szokták jelölni, gondolkodásra készítet. Szerintük a népközösség valami „államfeletti“ fogalom. „Ma még nem mondható ugyan szervezettnek, organizációnak — mondja Hasselblatt — de azért létezik mint valami tény, amely hangulat- vagy érzületként jelentkezik.“ „A különböző népcsoportok határozatlan élménye“ — mondja Isbert a Magyar Szemlében. De a gondolat törekszik arra, hogy szervezetté

válják. A nemzeti eszme fokozódó mértékben társul a nemzetközi összetartozás (internationale Verbundenheit) gondolatával — mondja a nemzeti kisebbségek kongresszusa. Ennek a gondolatnak hatása alatt mutatkozik bizonyos tendencia az egyes népek kulturális tevékenységének céltudatos megszervezésére. Ezek a szervezetek csakis akkor érhetnek el sikert, ha a népközösségek mint ilyenek, tehát a maguk totalitásában, az államhatárokra való tekintet nélkül, képezik az alapját. A kérdés csakis akkor lesz megoldva, ha az egész nép minden részében fog — tekintet nélkül az államhatárokra — az illető nép saját kultúrájának fenntartása érdekében közreműködni. Mások utalnak arra, hogy ezen a téren az utolsó időben változás állt be. Az államok szuverénitására való — régebben túlhajtott — nézetek a háború óta elhalványultak. Azok a szerződések, amelyek a világháború végével a nemzeti kisebbségek megvédése érdekében létrejöttek, a kisebbségeket bizonyos mértékben a nemzetközi jog alanyává tették. „Az emberi rend igazi hordozói — mondotta az utolsó kisebbségi kongresszus egyik szónoka—nem az államok, hanem a népek. A kisebbségi kérdés megoldása csakis az államok feletti népközösség gondolatának elismerése alakjában képzelhető el.“ „A régi államgondolatot már ezidőszertis mindinkább elhomályosítja a népi összetartozás tudata“ — mondja Isbert idézett cikkében. Ebből az alapfelfogásból kiindulva azután Isbert—a magyar állapotokat bírálva — azt vallja, hogy Magyarország a német népeszme szempontjából „hatalmas munkaterület, sok pozitív lehetőséggel, de sok harccal és küzdelemmel is“. A magyarországi németségről beszélve, beismeri, hogy a német birodalomban: „még a mérsékelt felfogásúak körében is szívesen látják az ellentétek fokozódó kiélesedését“ és a német mozgalom radikalizálódásának szükségességéről beszél.

Nekem az a benyomásom, hogy ez az egész elmélet egyelőre csak mesterkélt találmány. A nemzeti kisebbségekhez tartozó tömegek alig érzik azt a közösséget, amely közöttük és azok között áll fenn, akik más országban ugyanazt a nyelvet beszélik. Ha érzik, igen halvány és határozatlan alakban érzik, alig erősebben, mint bármelyikét azoknak a közösségeknek, amelyek embert és embert összefűzhetnek a vallás, a társadalmi állás, a gazdasági érdek vagy valamilyen hasonló elgondolás alapján és sokszor ezeknél sokkal gyengébben. Ha a kisebbségi törekvések mélyére tekintünk, azoknak két nagy rúgóját látjuk. Az egyik egyes kisebbségeknek az a törekvése, hogy többséggé váljanak, mert a többséghez való tartozás igen kézzelfogható előnyökkel jár és ez a törekvés — hacsak a kisebbségek asszimilálódni nem akarnak, ami ritka eset — rendszerint csak az adott államhatárok módosításával képzelhető el. Ez a kisebbségi mozgalmak radikálisabb, offenzív alakja. A kisebbségi mozgalmak második nagy rúgója az a törekvés, hogy a kisebbség megtarthassa saját nyelvét, szokásait, gazdasági s kulturális birtokállományát, szemben azokkal az asszimilációs törekvésekkel, amelyek mindezeketől meg akarnák fosztani, ami a kisebbség tagjaira nézve érzébeli, kényelmi, de igen gyakran ezen túlmenő és gyakorlatilag is kiható áldozatot jelent. Ez a kisebbségi mozgalom mérsékelt, defenzív alakja. Az egyes kisebbségek földrajzi elhelyezkedése

és történeti múltja nagyban befolyásolja a helyzetet abban a tekintetben, hogy valamely kisebbség inkább a radikálisabb vagy inkább a mérsékeltébb álláspont felé hajlik-e. Mindkét tendenciára bőven van példa. De egyedül annak a „népközösség“-nek elismertetése, amelyet a kisebbségi kérdés tudósai megkonstruáltak, sohasem volt a kisebbségeknek olyan vágya, amelynek kielégítése fokozta volna megelégedésüket. Nem kétlem, hogy bizonyos tervszerű agitációval lehet egyes kisebbségekben ilyen vágyakat kelteni, de a népközösség igazi értékét az öntudatos kisebbségi ember mindig aszerint fogja mérlegelni, hogy a népközösség fogalma mennyi értékkel fog bírni a kisebbségi mozgalom akár radikális és offenzív, akár mérsékelt és defenzív céljainak elérésére. Inkább ilyen taktikai célok lebegnek szemük előtt azoknak, akik akár a kisebbségek részéről, akár egyes többségnépek részéről ezt az elméletet hirdetik. Bizonyos erőket akarnak segítségével konzerválni: olyan erőket, amelyeket sok kisebbség bizonyára csak a maga nyelvi jogainak megvédése érdekében akar felhasználni, amelyek azonban más kisebbségek részéről és különösen egyes többségnépek részéről a maga idegenben élő fajrokonaival szemben bizonyos bomlasztások és erőltetések érdekében is felhasználhatók. Mert hiszen nem kell bővebben fejtegetni, mily szörnyű konfúziót idézhet elő a tömeghez tartozó egyszerű emberek fejében, ha azt kívánják tőlük, hogy egyszerre két közülethez tartozóknak érezzék magukat és ebből fakadó kötelességeik között mindig disztinváljanak.

De nem is tartom az államfeletti népközösség gondolatát megvalósíthatónak. Ma még nincsenek államfeletti szervezetek. Az államok szuverenitása ma még jóformán korlátozatlan. Voltak törekvések, amelyek a Népszövetségnek akartak államfeletti jelleget (a Super-État jellegét) tulajdonítani, de ezek a törekvések nem érték el céljukat. Ha államfeletti szervezetre gondolunk, az nem lehet más, mint valamely, a népek összessége jogi meggyőződésének kifejezésére alkalmas egyetemes jellegű testület. A népi vonatkozásokat kiragadni és ezekben valamilyen államfeletti szervezetet létesíteni, éppannyira helytelen volna, mint amilyen lehetetlennek látszik. Alapjában véve a népközösség eszméjének hirdetői nem is gondolnak ilyen értelemben vett államfeletti szervezetre, mint inkább államonkízüli szervezetre. Nem akarják azt, hogy a megszervezett népközösség az államok felett állva akár csak a kulturális kérdésekben is diktáljon azoknak az államoknak, amelyekkel vonatkozásban áll és csak azt akarják az államfelettség hangoztatásával kifejezni, hogy a népközösség köre nem állhat meg valamely ország politikai határainál, hanem azokon túlterjed. Ebből azonban még nem következik az, amit a nemzetközi jogtudomány államfelettség — Super-État, Überstaat — alatt érteni szokott. Az sem áll, hogy a háború végével létrejött kisebbségi szerződések megalapították volna a nemzeti kisebbségek önálló nemzetközi jogalanyiságát. A kisebbségek a szóbanforgó szerződéseknek tárgyai és nem alanyai. Nem a kisebbségekkel magukkal kötötték meg ezeket a szerződéseket, de államok kötötték meg egymás között a kisebbségek védelmére. Hasselblatt abban látja a népközösség nemzetközi elismerését, hogy a Népszövetség kisebbségi kérdésekkel foglalkozó hármas-

bizottságában nem szabad helyet foglalniok az olyan államok képviselőinek, amelynek fajrokonai a bizottság előtt mint pedcionálók lépnek fel. Ezzel szerinte el van ismervé, hogy létezik egy anyaállam, amely nem nézheti közömbösen a határain kívül élő fajrokonainak sorsát. Ha ebben a megjegyzésben van is némi igazság, ez az igazság túlvékony alapot nyújt annak megállapítására, hogy a népközösség ezzel nemzetközi jogilag már el volna ismervé.

A népközösség mint szervezet ezidőszert még nem létezik. Ezt az eszme hívei sem állítják. Hogy mint bizonytalan érzés vagy vágyakozás él-e a népekben, erre nehéz feleletet találni. Saját benyomásom szerint mint ilyen is csak azokban létezik, akik a kisebbségi kérdéssel akár elméletileg, akár a gyakorlati politika terén különös előszeretettel foglalkoznak és ennek az eszmének érvényesüléséből bizonyos előttük lebegő célok előmozdítását remélik. De megvan a lehetősége annak, hogy ennek az eszmének céltudatos terjesztése, agitatorikus propagálása révén a ma még bizonytalan elgondolásból komoly probléma és idővel valóság is váljék. Kérdés, hogy ez kívánatos-e?

Az elgondolásnak két hátránya van. Azoknak a népeknek szempontjából, amelyek a kisebbségi kérdésben passzív irányban vannak érdekelve, tehát azoknál, akikkel szemben a kisebbségi jogok fokozottabb elismerését és kíméletét, sőt esetleg azok kiterjesztését szokták követelni, az elgondolás több tekintetben aggályosnak látszik. Ezek a népek nem fogják közömbösen nézni, hogy a velük ugyanazon állami közösségben élő kisebbségek között egyfelől, és e kisebbségekkel fajrokon nagy államok államalkotó népei között másfelől a népközösségek megszervezése révén közvetlen kapcsolatok keletkezzenek. Nem fognak teljesen megnyugodni akkor sem, ha a népközösségnek nevezett szervezetek még oly hangosan fogják is hirdetni politikától mentes, kizárólagosan kulturális célkitűzéseiket,—a megszervezett kulturális kapcsolatok idővel mástermészetű kapcsolatok iránti óhajokra is Vezethetnek. A kultúrának vannak érintkezési pontjai a politikával is, ezeken az érintkezési pontokon át politikai befolyások is behatolhatnak egyik-másik országba és ezek hordozhatnak magukban veszélyeket is az illető ország függetlenségére, politikai elhatározásaira és mozgási szabadságára nézve. Egy pillanatig sem akarom kétségbevonni, hogy a népközösség gondolatának hívei komolyan vallják azt, hogy kizárólagosan kulturális törekvéseik vannak és hogy gondosan be akarják tartani azt a határt, amelyen túl a politika kezdődik és az állam jogai érvényesülnek. De ők sem fogják megakadályozhatni, hogy az általuk elhintett eszmékkal egyik-másik állam politikusai politikai érdekből vissza ne éljenek. Mindenesetre vannak erre is példák. És ez elég ok arra, hogy a saját kisebbségnek az idegen államokban élő és az ottani politikát döntően befolyásoló fajrokonai közötti szerves kapcsolatokat azok az államok, amelyeknek kisebbségeik vannak, nem nagy rokonszenvel fogják nézni. Okkal vagy ok nélkül, de mindig attól fognak tartani, hogy e szerves kapcsolatok révén a kisebbségek idegen politikai érdekek előőrseivé, vagy legalább is öntudatlan előmozdítóivá fognak válni. Ennek azonban meglesz a maga elkerülhetetlen visszahatása magukra a kisebbségekre is. A velük szemben való bizalmatlanság fokozott

mértékben fog kifejeződni és fokozott mértékben fogja megakadályozni jogos kívánságaik érvényesülését. Idegen fajrokonaikkal való kapcsolatuk talán fokozná erejüket azoknak az akadályoknak leküzdésére, amelyekkel szemben találják magukat, de ugyanakkor fokozzák ezeknek az akadályoknak nagyságát és erejét is. Nem biztos, hogy az új helyzet mindig kedvezőbb erőviszonyokat fog teremteni a kisebbségek jogosult kívánságai teljesítése szempontjából. Az a körülmény, hogy a népközösség eszméjének apostolai, mint pl. Isbert is, akkor, amikor meggyőződésük mellett síkra szállnak, oly nyilvánvaló rokonszenvel beszélnek azokról a „mérsékelt“ német körökről, amelyek Magyarországon a német mozgalom radikalizálódását és az ellentétek fokozódó kiélesítését tartják kívánatosnak, igen erősen gondolkodásba kell hogy ejtsen bennünket. Ezeknek a nézeteknek a magyar politikában való érvényesülése esetében teljes mértékben kitorne az a harc a magyarság és a német kisebbség között, amelynek elkerülése nézetem szerint úgy a magyar államnak, mint a német kisebbségnek elsősorú érdeke. Hogy egy harcban ki fog felül maradni, azt a harc előtt sohasem lehet tudni, de tudni lehet azt, hogy minden háború mindkét részen áldozatokat követel, amelyeket könnyelműen felidézni nem szabad.

A magam részéről a több országra kiterjedő népközösség megszerzésének és intézményes kialakításának gondolatával szemben sokkal helyesebbnek tartom azt a régi felfogást, amely a kisebbségi kérdést az állam és az illető kisebbségek között közvetlenül igyekezett elintézni és ezzel a módszerrel akarta elérni azt az ideális állapotot, amely a minden türelmetlenségtől ment kisebbségi politika hívei előtt lebeg és amely abban áll, hogy az egy és ugyanazon országban élő különböző ethnikai csoportokkal való bánásmód terén az állam ugyanazt a toleranciát gyakorolja, amely ma vallási dolgokban általános szabály, azaz hogy éppen olyan kevésbé törődjék azzal, hogy polgárainak mi az anyanyelve, milyen nyelvet akarnak családi körben vagy templomaikban hallani, milyen nyelven akarják gyermekeiket taníttatni, mint ahogyan nem törődik azzal, hogy milyen vallásfelekezethez tartoznak és melyik templomban végzi ájtatosságát. Amint megdőlt az az elv, hogy az államnak joga van arra, hogy meghatározza polgárainak vallását, éppen úgy meg kell dőlnie annak az elvnek is, hogy az államnak joga van arra, hogy polgárait rákényszerítse egy nekik idegen nyelv használatára, amint ezt az asszimilációs elmélet hívei követelik. De a vallási türelmesség is csak akkor vált lehetővé, amikor az egyes államok vallásfelekezetei arra szorítottak, hogy törekvéseiknek pusztán csak saját hazájuk határain belül éljenek és amikor nem kerestek azok részére támogatást a külföldön. Hogy a vallási harcok olyan sokáig tartottak, az főleg arra vezethető vissza, hogy a vallási kérdések igen sokáig politikai célokkal voltak kapcsolatban. Amíg a világ katolikusai nemcsak hitéletük tekintetében, de saját államukhoz való viszonyuk tekintetében is külföldi katolikus hatalmak kívánságai szerint jártak el, amíg egyidejűleg a protestánsok is, ott, ahol saját államukkal összeütközésbe kerültek, külföldről kaptak politikai és szükség esetén katonai támogatást, a vallási kérdések terén sem lehetett elérni az ideális állapotot. A kisebbségek

ségi kérdések terén is az ideális állapot elérését annál inkább remélhetjük, minél inkább ragaszkodunk ahhoz a felfogáshoz, hogy egyes kisebbségi népcsoportok, melyeknek törekvései szigorúan annak az államnak kereteiben mozognak, amelyhez tartoznak, egyedül nyelvi és kulturális érdekeik kielégítését kívánják és nem más államokban élő és ott államalkotó fajrokonaikkal való közösségüknek elismerését. Hogy igen sok államban még nem sikerült a célt biztosítani, azt megengedem. A fejlődés a kisebbségi jogok elismerése irányában még nincsen befejezve. De eredményes befejezését nem könnyítjük, hanem ellenkezőleg, megnehezítjük, ha olyan kapcsolatok létesítésével, amelyek az országok határain túlterjednek, fokozzuk a kisebbségekkel szemben fennálló bizalmatlanságot.

Azok a kapcsolatok, amelyekre a népközösség gondolatát alapítják, kétségkívül léteznek és mindig léteztek. Ilyen értelemben fenn fog maradni az ugyanazon etnikai csoportokhoz tartozó különböző népcsoportok közötti kapcsolat is, párhuzamosan azzal és nem terjedve túl azon, amely pl. a világ katolikusai vagy protestánsai, munkásai vagy földművelői között léteznek. A népközösség ilyen értelemben természetes adottság, amelyet erőszakkal megváltoztatni sem kívánatos, sem lehetséges nem volna. Ezt be kell látni azoknak a nemzeteknek is, amelyek egyes kisebbségekkel saját területükön szemben állnak. A kisebbségi népcsoportok önálló népiességének (Volkstum) elismertetésére irányuló törekvések, mint azokat pl. a „Nemzetközi kérdések katolikus uniója“ formulázta,¹ olyanok, amelyek elterjedését a legnagyobb mértékben kívánunk kell. Az a törekvés azonban, amely szervezetséget, egységet akar teremteni a különböző hasonfajú és hasonnyelvű népcsoportok között az államhatárookra való tekintet nélkül, aligha vezet ezeknek a törekvéseknek érvényesülésére és — attól tartok — nem fog közelebb vinni a cél felé, hanem vissza fog bennünket vetni a feléje vezető úton.

GRATZ GUSZTÁV

¹ L. „Nation und Staat“ 1931 novemberi száma, 143. old.